

General-major  
BOJAN POLAK

## *Druga divizija Korpusa narodne odbrane Jugoslavije u završnim operacijama*

Formirana marta 1944. godine kao *Vojska državne varnosti*, odnosno državne bezbednosti, Druga divizija Korpusa narodne odbrane Jugoslavije imala je u završnim operacijama za oslobođenje zemlje izuzetno značajnu ulogu u pozadini neprijatelja, i to na području čiji je geostrategijski položaj bio specifičan gotovo u svim aspektima.<sup>1</sup> Kada to naglašavamo, imamo u vidu, pre svega, odluku Hitlerove Vrhovne komande još iz jula 1944. godine kojom je bilo predviđeno konstituisanje tzv. predalpskog fronta kao poslednje odbrambene linije na granici Trećeg Rajha, na koju je trebalo da se povuku obe armijske grupacije Grupa armija »C« iz Italije i Grupa armija »E« sa Balkana. U skladu s tim, otpočeli su i intenzivni fortifikacijski radovi za koje su Nemci mobilisali oko 60.000 ljudi u Sloveniji, podvrgavši ih najsurovijem teroru. Tu činjenicu često prenebregavamo u našim analizama istorijskih događaja, iako je to jedan od ključnih elemenata za procenu strategije i politike nemačkih okupatora i svih kvislinških grupacija u Sloveniji — od jeseni 1944. do maja 1945. godine. Strategijski planovi i namere Nemaca bili su mnogo širi i radikalniji nego što se obično misli, kada ih svodimo samo na »odbacivanje partizana od komunikacija«. Tvrditi da su u završnoj etapi rata Nemci želeli u Sloveniji da ostvare, u pr-

---

<sup>1</sup> Prva slovenačka divizija Narodne odbrane, odnosno Druga divizija KNOJ-a, obrazovana je 3. 12. 1944. godine od tri postojeće brigade Vojske državne varnosti — VDV, koja je tako prestala da postoji. Vojska državne varnosti formirana je marta 1944. od postojećih bataljona, vodova i četa VOS — Varnostnoobavešćevalne službe, i imala je tri brigade i specijalni bataljon.

vom redu, taj cilj — očigledno je velika zablude. Istina je drukčija: njihov strategijski koncept, kada je reč o Sloveniji, zasnivao se na radikalnom čišćenju, raščišćavanju i obezbeđenju područja tzv. predalpske zone, a to je pretpostavljalo likvidaciju Narodnooslobodilačke vojske Slovenije, posebno njenih osnovnih grupacija — Sedmog i Devetog korpusa i Četvrtе operativne zone. Da je to tačno, potvrđuje i koncentracija nacističke vojske na ovom području: u jesen 1944. godine bilo je tri puta više neprijateljskih jedinica nego u aprilu 1941. ili nakon kapitulacije Italije, septembra i oktobra 1943. godine.

Karakter i priroda okupacionog sistema Nemaca u Sloveniji bili su u mnogim elementima specifični u upoređenju sa drugim krajevima Jugoslavije. Svu vlast su, praktično, imala dva policijska i SS-štaba — jedan za područje ljubljanske pokrajine, Gorenjske i Štajerske, a drugi za Primorsku. Oba su direktno bila vezana i potčinjena Himleru, što drugim rečima znači da je postojao najčistiji oblik i sistem totalitarne vlasti nacističke partije, Gestapoa i SS-jedinica, pa su čak i dve divizije — stacionirane na ovom području — bile pod komandom SS-štabova. U ljubljanskoj pokrajini su pripadnici tzv. slovenačkog domobranstva bili takođe u sastavu Waffen — SS trupa, a i sve druge kvislinške formacije, koje su bežale iz ostalih krajeva Jugoslavije na zapad, uključivane su odmah u Waffen-SS snage.

Tako su u Sloveniji, početkom 1945. godine, bile dve grupacije jugoslovenskih kvislinga. U *Primorskoj* se nalazio Nedićev Srpski dobrovoljački korpus (jačine oko 8.000 ljudi), Dinarska četnička divizija popa Momčila Đujića (oko 7.000 četnika) i veći broj samostalnih kvislinških grupa iz drugih krajeva, tako da su ukupni efekti ove kombinovane grupacije iznosili oko 20.000 naoružanih ljudi, i svi su bili pod direktnom komandom Gestapoa i SS-jedinica. Uz njih su se nalazila i tri bataljona slovenačkog domobranstva, takođe pod istim patronatom. Sve su ove grupacije bile međusobno tesno povezane u pokušajima da stvore jedinstveni front protiv Narodnooslobodilačkog pokreta i Jugoslovenske armije koja je nezadrživo nastupala na zapad, pa su čak obrazovale i neku vrstu marionetske vlade, sa patrijarhom Gavrilom na čelu, očekujući da im Nemci i SS-trupe predaju Trst i omoguće zaposedanje Slovenačkog primorja pre dolaska Anglo-amerikanaca. Time je stvoren opasan kontrarevolucionarni mostobran, koji je trebalo likvidirati što brže i radikalnije, jer bi, u suprotnom, mogao da nam nanese ozbiljne probleme i štetu na spoljnopoličkom planu. Druga kvislinška grupacija bila je u

*ljubljskoj pokrajini*. Njenu okosnicu je činilo sedam udarnih bataljona slovenačkog domobranstva i veći broj posadnih domobranskih garnizona. Tu su se nalazile i mnoge četničke grupe u ukupnoj jačini od nekoliko hiljada ljudi. U političkoj kombinatorici i strateškim planovima slovenačkih kvislinga iz tzv. Narodnog odbora bilo je predviđeno i dogovoreno da se i ustaške snage iz NDH postupno povlače u ljubljansku pokrajinu, u kojoj je, zatim, trebalo stvoriti jedinstvenu kvislinšku vojsku koja bi povezivala Ljubljanu sa Trstom, i tako se suprotstavila prodoru Jugoslovenske armije u Sloveniju i Istru, odnosno na zapadne i severne granice.

Da bi se to ostvarilo i realizovalo, najpre je trebalo razbiti i uništiti Sedmi i Deveti korpus NOV Slovenije. Taj zadatak je vešto ukomponovan u poslednju strategijsku zamisao nacista, koja se svodila na zaustavljanje sovjetske i Jugoslovenske armije na istočnom frontu i postupno zadržavanje Anglo-amerikanaca na zapadnom i južnom — dok se ne postignu zadovoljavajući uslovi za pregovore i eventualnu predaju. Zbog toga je Himler samonicijativno angažovao Karla Volfa, vođu SS-trupa i policije u Italiji, koji je 9. marta uspostavio kontakt sa Anglo-amerikancima i otpočeo pregovore s njima u Beranu. Predaja Grupe armija »C« potpisana je 29. aprila u Kaserti, a krajnji rok izvršenja određen je za 2. maj. To je omogućilo Nemcima da odmah prebace tri divizije na istočni front, a jedinice 97. korpusa pretpotčine komandantu Jugoistoka, general-pukovniku Aleksanderu Leru, čime je grupacija njemačkih divizija pod njegovom komandom osetno ojačana. Za ovu armijsku grupu više nisu važile odredbe ugovora o kapitulaciji iz Kaserte, i što je još važnije — Nemci su time dobili odrešene ruke za izvođenje zamašne operacije protiv Sedmog i Devetog korpusa, Četvrte operativne zone i divizije KNOJ-a.

Odnos snaga u Primorskoj bio je tih dana 7:1 u korist neprijatelja. Po svim ratnim merilima i kriterijumima — svaki otpor je bio unapred osuđen na neuspeh i neizbežan slom, ali — kao što znamo — ti normativi i takva pravila nisu važila za naše jedinice i našu vojsku. Uprkos izuzetno velikih gubitaka i po cenu najvećih napora, koji su često graničili sa nemogućim — gotovo sve jedinice oba korpusa uspele su da se održe na svom operativnom prosotru i da u odsudnom trenutku smognu snagu da same pređu u pobedonosni juriš, i posednu Soču i Trst.

Činjenica da su jedinice oba korpusa ostale na svojoj operativskoj prostoriji, vezujući znatne snage nemačkih i kvislinških trupa, imala je izuzetan značaj u realizovanju planova naše završne ofan-

zive. Time su, između ostalog, osetno olakšani uslovi za brže i sinhronizovanije napredovanje jedinica Četvrte i Treće armije, s tim što je prodor Četvrte armije bio u najjužoj korelativnoj vezi sa dejstvima Sedmog i Devetog korpusa. Razumljivo, konačan obračun je mogao da usledi tek kada su jedinice Četvrte i Treće armije prodrle dovoljno duboko, i kada je opšti odnos snaga bitno izmenjen u našu korist. To je omogućilo i promenu toka događaja u Primorskoj. Osmog aprila je neprijatelj otpočeo odlučujuću ofanzivu protiv našeg Sedmog korpusa na Krki, Kolpi i u širem području Kočevja, u kojoj je posebna uloga bila dodeljena kombinovanim četničko-nedićevskim snagama. Borbena grupa »Tatalović«, jačine tri puka Srpskog dobrovoljačkog korpusa, dve brigade četnika i jednog nemačkog bataljona iz sastava 188. brdske divizije, a ojačana sa 10 tenkova, dobila je zadatak da izvrši prodor u bok i pozadinu Četvrte armije i Sedmog korpusa. Međutim, pre nego što je ovaj poduhvat bio i započet — jedinice 20. dalmatinske i 29. hercegovačke divizije Četvrte armije izvršile su iznenadan napad, i u munjevitom naletu razbile su Jevđevićeve četnike i treći bataljon 10. SS policijskog puka Nemaca, zauzevši Koritnicu i Knežak. Borci 20. divizije su u silovitom jurišu gotovo pregazili Tatalovićevu kvislinšku grupaciju na njenim polaznim položajima, nateravši je u panično bekstvo. Tako je umesto prodora neprijatelja u bok i pozadinu naše Četvrte armije otpočelo opkoljavanje nemačkog 27. armijskog korpusa, što je iz osnova promenilo situaciju u našu korist.

Oslobođenje Pivke i Postojne, 29. aprila i 1. maja, predstavljalo je uvod u nanošenje konačnog udara i definitivno razbijanje nemačko-kvislinške grupacije na našim zapadnim granicama. Kada su 29. aprila saznale za slom Tatalovićeve grupacije i ustanak radničkih bataljona u Trstu, četnici Dinarske divizije popa Momčila Đujića otpočeli su užurbano povlačenje na desnu obalu Soče. Nije realizovana ni ideja o povlačenju slovenačke domobranske vojske u Primorju i ustaša u ljubljansku kotlinu, jer bi se time izložili opasnostima od okruženja.

Uspesi 20. i 29. divizije odlučujuće su uticali na razvoj događaja i u drugim krajevima Slovenije. Divizija KNOJ-a je glavnu pažnju usmerila na kvislinšku grupaciju u Primorskoj, jer je ona — u datoj situaciji — predstavljala najveću opasnost. Zato je Druga brigada KNOJ-a odmah ojačana jednim bataljonom Prve brigade i orijentisana ka Trstu, u koji je prodirala sa zapadne strane. Nakon kraćih borbi, brigada je osvojila železničku stanicu, zgradu Radio-Trsta, komandu Gestapoa i prodrla u centar grada. Takav prodor

jedinica KNOJ-a bio je omogućen ustankom radničkih bataljona u Trstu.<sup>2</sup> U dejstvima jedinica KNOJ-a akcije su se odvijale u skladu sa prethodno razrađenim planom Štaba divizije, koji je izrađen još u martu 1945. godine. Sve policijske i gestapovske stanice i objekti u Trstu, zatvor, radio, banke, železnička stanica i svi značajniji objekti — sve je pravovremeno evidentirano i svaki starešina je detaljno upoznat sa objektom na koji dejstvuje njegova jedinica.

U borbama u Primorskoj, a posebno u Trstu, zarobljen je veliki broj esesovaca, policajaca, fašista, četnika i nedićevaca, a više stotina ih je poginulo u uličnim borbama. Borci jedinica KNOJ-a i organi Odeljenja za zaštitu naroda — OZNE raspolagali su gotovo svim važnijim podacima o nacističkom podzemlju i njegovoj agenciji, a o velikom broju kvislinških vođa i glavešina postojali su čak i precizni podaci u našoj kartoteci. Zahvaljujući tome, naši isledni organi i sudovi bili su u mogućnosti da u prvim posleratnim godinama obave složen i delikatan zadatak obračunavanja sa kvislinškim organizacijama i grupama, što bi, očigledno, bilo mnogo teže da divizija KNOJ-a i obaveštajci Ozne nisu u proleće 1945. godine tako temeljito obavili svoj zadatak. S druge strane, nema nikakve sumnje da su najzapaženiju ulogu u sprečavanju planova kvislinga da se međusobno udruže i povežu sa reakcionarnim snagama Zapada i tako omogućće stvaranje petokolonske okupacione zone u Sloveniji — imale jedinice 20. i 29. divizije Četvrte armije, koje su taj monstruozi plan sprečile i u korenu onemogućile svojim udarima, i to upravo u trenucima koji su bili odlučujući. O tome na žalost, historiografija NOR-a još nije rekla svoju poslednju reč

---

<sup>2</sup> Mislim da se ustanak radničkih bataljona u Trstu nedovoljno objektivno prikazuje u našoj istoriografiji i literaturi. Neopravdano ga potcenjujemo i svodimo na nivo sporadičnog faktora u borbama za oslobođenje grada, čime nanosimo veliku nepravdu tršćanskim radnicima i antifašistima.